

Yaşlılık Sosyolojisi Kurumsal Yaklaşım

Habibe Gülsüm MÜFTÜLER

Dr. Habibe Gülsüm MÜFTÜLER

**YAŞLILIK SOSYOLOJİSİ
KURUMSAL YAKLAŞIM**

ISBN 978-605-241-648-8

DOI 10.14527/9786052416488

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2019, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** ve **Pegemindex.net** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilmektedir.

I. Baskı: Nisan 2019, Ankara

Yayın-Proje: I. Tual Şekercigil
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Ay-bay Kırtasiye İnşaat Gıda Pazarlama ve Ticaret Limited Şirketi
Çetinemeç Bulvarı 1314.Cadde No:37A-B
0312 472 58 55

Yayıncı Sertifika No: 36306
Matbaa Sertifika No: 33365

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Dr. Habibe Gülsüm MÜFTÜLER

Bu kitabın yazarı İstanbul doğumludur. 1992’de Marmara Üniversitesi Dış Protez Bölümü’nden ve 1999’da Marmara Ü. İngiliz Dili Eğitimi Bölümü’nden mezun olmuştur. Marmara Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde, 2011’de yüksek lisansını ve 2016’da da doktorasını tamamlamıştır. Sosyoloji, psikoloji, eğitim, kişisel gelişim, toplumsal sorunlar, toplum ve birey ilişkileri gibi konularla ilgilenmektedir. Yazarın Amitai Etzioni Sosyolojisi adlı kitabı 2012’de yayınlanmıştır. Ayrıca 2013-2018 yılları arasında yayınlanmış makaleleri ve çeviri makaleleri bulunmaktadır. Yaşlılık Sosyolojisi Kurumsal Yaklaşım adlı bu kitapta ise yaşlılık ve yaşlanma konusu toplumsal kurumlar açısından ele alınmaktadır.

hgmuftuler@gmail.com

ÖN SÖZ

İnsan hayatı boyunca çeşitli dönemlerden geçmekte; öyle ya da böyle çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık yıllarını geçirmektedir. Aslında insan doğduğu andan itibaren yaşlanmaya başlamakta ve ölüme yaklaşmaktadır. Genelde toplumlarda gençlik olumlu, yaşlılık ise olumsuz şekilde anılır. İnsanın genç kalma ve uzun yaşama arzusu her çağda görülse de, modern dönemde bu arzunun iyice belirginleştiği söylenebilir. Oysa uzun yaşam yaşlılığı da beraberinde getirmektedir. Günümüz insanının arzusu olan hem uzun yaşamak hem yaşlanmamak ise pek mümkün görünmemektedir. Ancak bilinçli, aktif ve sağlıklı yaşlanmak; yaşlılık dönemini kendine ve başkalarına yani topluma faydalı olarak geçirmek ve hayata anlam katmak mümkündür.

Yaşlılık ve yaşlanmanın insanın yaşam sürecinde karşılaştığı önemli bir gerçeklik olduğu ortadadır. Ayrıca gelişmiş ve gelişmekte olan pek çok ülkede olduğu gibi, ülkemizde de ortalama yaşam beklentisi artmakta ve yaşlılıkta geçirilen süre uzamaktadır. Yaşlılarımız bireysel, toplumsal ve kurumsal açıdan pek çok sorunla karşılaşmakta; bu sorunlar çözüm beklemektedir. Bu nedenle toplumumuzdaki yaşlılık ve yaşlanmanın özellikle yaşlıların gözüyle açıklanması; yaşlılarımızın toplumsal konumuna, sorunlarına ve beklentilerine dikkat çekilmesi önemlidir.

Oysa modernleşme sürecinde yaşlılık ve yaşlanma konusundaki çalışmalar çok sınırlıdır. Yaşlılığın insan hayatında doğal bir dönemden öte, gençlik karşıtı gibi algılanması ise; yaşlılıkta karşılaşılan pek çok önemli sorunun göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Öte yandan toplumumuzdaki yaşlı sayısı hızla artmakta ve toplumsal yaşlanma belirginleşmektedir. Yaşlılarımız sadece biyolojik değil, psikolojik ve sosyal açıdan da yaşlanma dönemi geçirmektedir. Üstelik bazı yaşlılar çeşitli sorunlarla mücadele etmek ve gençlikte alışılan yaşam kalitesinden daha kötü koşullarda yaşamını sürdürmek zorundadır. Bu nedenle yaşlılarımızın insanca yaşamasını kolaylaştıran düzenlemelere ve uzun vadeli çözüm önerilerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu çalışmada yaşlılık konusu temel toplumsal kurumlar açısından ele alınmaktadır. Zira bu alanda araştırmalara ihtiyaç vardır ve toplumumuzdaki yaşlı sayısı arttıkça bu ihtiyaç daha da belirginleşebilir. Üstelik modernleşme sürecinde kurumsallaşmanın önemi de giderek artmakta ve günümüz yaşam koşulları kurumsallaşma zorunluluğunu beraberinde getirmektedir. Henüz yaşlı toplum sayılmasak da, toplumumuzda nüfus yaşlanması sürmekte; yaşlılık kişiye özel ve bireysel olmanın ötesinde, toplumsal boyut kazanmaktadır. Dolayısıyla yaşlılara yönelik toplumsal düzenlemelere ve kurumsallaşmaya ihtiyaç duyulmaktadır; çünkü kurumsal açıdan ele alınmayan çözüm önerileri veya bireysel çözümler

yetersiz kalmaktadır. Bu çalışmamızda modernleşme sürecinde toplumumuzdaki değişimlerin yaşlılık ve yaşlanma sürecine etkisi, yaşlılıktaki yapısal değişim ve yaşlılık kurumsallaşması, toplumumuzdaki kurumsallaşma ihtiyacı sosyolojik yaklaşımla; toplumsal ve kültürel boyutlarıyla ele alınmaktadır. Toplumumuzda kurumsallaşma arttıkça yaşlı sorunlarının azalması, yaşlıların yaşam kalitesinin ve yaşam memnuniyetinin artması umulmaktadır.

Yaşlılık sosyolojisi ve Sosyal gerontoloji çalışmalarının önemi giderek artmakta; yaşlılık konusuna çok yönlü ve bütünsel yaklaşım ihtiyacı da belirginleşmektedir. Çünkü yaşlılığın hem bireysel hem de toplumsal ve kültürel yönü bulunmaktadır. Bu çalışmamızda toplumsal kurumların özellikle yaşlıları doğrudan ilgilendiren alanlarına öncelik verilmektedir. Oysa çok daha detaylı araştırmalara ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır. Yine de bu çalışmanın yaşlılarımızın sorunlarını gündeme getirmesi ve kısmen de olsa mevcut sorunlara ışık tutması, yaşlılık ve yaşlanma konusunda toplumsal farkındalık oluşturması beklenmektedir. Bugünün gençlerinin yarının yaşlıları olacağı düşünüldüğünde, yaşlılık konusunun gerçekte hepimizi ilgilendirdiği ortadadır.

Kısacası bu çalışmanın hepimiz için özellikle de yaşlılarımız ve yaşlılıkla ilgili alanlarda eğitim görenler ve çalışanlar için faydalı olması umulmaktadır. Ayrıca bu çalışmamızın yaşlılık ve yaşlanmayla ilgili literatüre katkı sağlaması beklenmektedir. Genelde Sosyoloji ile birlikte; özelde Yaşlılık sosyolojisi, Kurumlar sosyolojisi, Aile sosyolojisi, Din sosyolojisi, Kadın sosyolojisi, Eğitim sosyolojisi, Hukuk sosyolojisi ve Sağlık sosyolojisi gibi çeşitli alt alanlardaki çalışmalara da katkıda bulunması hedeflenmektedir. Bu çalışmada emeği geçen, yardımını ve desteğini esirgemeyen, görüşlerinden ve çalışmalarından yararlandığım herkese gönülden teşekkür ederim.

Dr. Habibe Gülsüm MÜFTÜLER

İstanbul, 2019

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	v
Kısaltmalar.....	xiii
Giriş.....	xv

1. BÖLÜM

KAVRAMLAR VE SINIFLANDIRMALAR

Modernleşme.....	1
Yaşlılık.....	5
Yaşlılık ve Yaşlanma.....	5
Yaşlanma Şekilleri.....	9
Yaşlılık ve Gerontoloji.....	13
Toplumsal Kurumlar.....	15
Din ve Maneviyat.....	17
Din ve Maneviyat Tanımları.....	17
Dinin İşlevleri.....	19

2. BÖLÜM

YAŞLILIK TEORİLERİ

Yaşlılık Teorilerinin Sınıflandırılması.....	23
Birinci Kuşak Teoriler.....	26
Eksiklik Teorisi.....	26
Yaşamdan Geri Çekilme Teorisi.....	28
Etkinlik Teorisi.....	32
Süreklilik Teorisi.....	36
Rol Teorisi.....	38
Alt Kültür Teorisi.....	39
Yaş Tabakaları Teorisi.....	41
İkinci Kuşak Teoriler.....	43
Modernleşme Teorisi.....	43
Çatışma Teorisi.....	46
Sembolik Etkileşim Teorisi.....	48
Damgalama Teorisi.....	48
Sosyal Çöküş Teorisi.....	49
Toplumsal Alışveriş Teorisi.....	51
Yaşlılığın Politik Ekonomisi Teorisi.....	53
Sosyal Çevre Teorisi.....	55
Yaşam Rotası Teorisi.....	56
Yaşam Boyu Sermaye Teorisi.....	59

Üçüncü Kuşak Teoriler	61
Psikososyal Teori	61
Analitik Teori	66
Fenomenolojik Teori	67
Eleştirel Teori	68
Feminist Teori	69
Postmodern Teori	70
Yetişkinlik Teorileri	71
Yaşam Yapısı Teorisi	72
İnsan Yaşamının Akışı Teorisi	73
Yaşama Uyum Sağlama Teorisi	73
Dönüşümler Teorisi	74
Bilişsel Gelişim Teorisi	74
Yaşam Boyu Gelişim Teorisi	75

YAŞLILIK VE TOPLUMSAL KURUMLAR

3. BÖLÜM

YAŞLILIK VE AİLE

Modernleşme Sürecinde Aile	81
Geleneksel Aile ve Modern Aile	84
A. Ailede Değişim	84
B. Kentte ve Kırsal Alanda Yaşlılık	87
Modernleşme Sürecinde Yaşlılar ve Yaşlanma	90
A. Nüfus Yaşlanması	91
B. Yaşlılığın Yapısal Değişimi-Yaşlılık Kurumsallaşması	95
C. Yaşlı Hizmetlerinde Kurumsallaşma	101
Modern Toplumda Kuşaklar Arası İlişkiler	103
Aile ve Kuşak İlişkileri	104
A. Modern Toplumda Genç-Yaşlı Kuşak	104
B. Modern Toplumda Genç-Yaşlı Kuşak ve Değerler	105
C. Modern Toplumda Genç-Yaşlı Kuşak ve Aile İlişkileri	109
Kuşaklar Arası Çatışma	114
Kuşaklar Arası Dayanışma	119
A. Kuşaklar Arası Dayanışma Şekilleri	119
B. Kuşaklar Arası İlişkilerin Geliştirilmesi	124
Toplumsal Cinsiyet	127
Geleneksel Toplumda ve Modern Toplumda Toplumsal Cinsiyet	130
Yaşlılık ve Toplumsal Cinsiyet	133
Yaşlanma Karşıtlığı ve Gençlik Kültü	137

4. BÖLÜM YAŞLILIK VE EĞİTİM

Modern Toplumda Toplumsallaşma.....	143
Yetişkin ve Yaşlılık Toplumsallaşması.....	146
Yeniden Toplumsallaşma ve Tersine Toplumsallaşma	149
Dini Toplumsallaşma.....	151
Hayat Boyu Öğrenme	157
Yetişkin ve Yaşlı Eğitimi	161
Yetişkin ve Yaşlı Eğitimi Uygulamaları.....	164
Yaşlılıkta Din Eğitimi.....	168
Yetişkin Üniversitesi.....	171

5. BÖLÜM YAŞLILIK VE SERBEST ZAMAN

Modern Toplumda Zaman ve Serbest Zaman.....	175
Serbest Zaman Eleştirisi	177
Yaşlılar ve Çalışma Ahlakı.....	180
Modern Toplumda Yaşlılar ve Serbest Zaman.....	183
Yaşlılar ve Serbest Zaman.....	183
Yaşlılar ve Serbest Zaman Etkinlikleri.....	186

6. BÖLÜM YAŞLILIK VE SAĞLIK

Modern Toplumda Sağlık ve Yaşlı Sağlığı.....	193
Modern Toplumda Sağlık ve Sağlık Hizmetleri	193
A. Hastalık ve Sağlık	193
B. Sağlık Yaklaşımı	196
Yaşlı Sağlığı ve Yaşlı Sağlığı Hizmetleri	201
Başarılı, Sağlıklı, İyi ve Aktif Yaşlanma	207
Başarılı ve Sağlıklı Yaşlanma Yaklaşımı.....	207
İyi ve Aktif Yaşlanma Yaklaşımı	211
Sağlıklı Toplum Yaklaşımı	213
Modern Toplumda Sağlık ve Maneviyat.....	217
Sağlıklı Yaşam ve Maneviyat.....	217
Yaşlı Sağlığı ve Maneviyat	222
A. Yaşlı Sağlığı ve Başetme Yöntemleri	222
B. Yaşlı Sağlığı ve Manevi Hizmetler	227

7. BÖLÜM

YAŞLILIK VE EKONOMİ

Modern Toplumda Ekonomi ve Yaşlılar	231
Yaşlılık ve Emeklilik	231
Yaşlılar ve İş Dünyası	233
Yaşlılar ve Tüketim	238
Modern Toplumda Sermaye	241
Ekonomik Sermaye ve Yaşlı Yoksulluğu	244
A. Modern Toplumda Yoksulluk	244
B. Modern Toplumda Yaşlı Yoksulluğu	246
Toplumsal Kültürel Sermaye ve Yaşlılar	251
Dini Sermaye ve Yaşlı Dindarlığı	254
A. Modern Toplumda Dini Sermaye	254
B. Modern Toplumda Yaşlı Dindarlığı	257
Modern Toplumda Sosyal Yaşam	264
Modern Toplumda Yaşam Kalitesi ve Yaşam Memnuniyeti	264
A. Yaşlılar ve Yaşam Kalitesi	264
B. Yaşlılar ve Yaşam Memnuniyeti	267
Yaşlılıkta Sosyal Destek ve Sosyal İlişkiler	272
A. Yaşlılıkta Sosyal Destek	272
B. Yaşlılıkta Sosyal İlişkiler	275
Yaşlılıkta Sosyal Dışlanma ve Sosyal Bütünleşme	279

8. BÖLÜM

YAŞLILIK VE SİYASET

Modern Toplumda Siyaset ve Yaşlılar	285
Yaşlının Toplumsal ve Siyasal Yaşamı	285
A. Modern Toplumda Yaşlı ve Otorite	285
B. Modern Toplumda Yaşlının Siyasal Tercihi	288
Modern Toplumda Yaşlılık Politikası ve Yaşlı Hizmetleri	291
Yaşlılık Politikası	291
Yaşlı Hizmetleri	294
Modern Toplumda Yaşlılar ve Sosyal Hizmetler	298
Yaşlılar ve Sosyal Hizmetler	298
Yaşlılar ve Manevi Sosyal Hizmetler	299
Modern Toplumda Yaşlı Bakımı	303
Yaşlı ve Evde Bakım	303
A. Bakıma Muhtaçlık ve Yaşlı Bakımı	303
B. Evde Bakım Hizmetleri ve Evde Sağlık Hizmetleri	308

Yaşlı ve Kurum Bakımı	312
A. Yaşlının Kurumda Bakımı ve Geleneksel Yaklaşım	312
B. Yaşlının Kurumda Bakımı ve Yeni Yaklaşımlar	316

9. BÖLÜM

YAŞLILIK VE HUKUK

Modern Toplumda Yaşlı Hakları ve Yaşlılık İlkeleri	321
Modern Toplumda Yaş Ayrımcılığı ve Yaşlı Ayrımcılığı	325
Modern Toplumda Yaşlılık Algısı ve Yaşlı İmajı	325
Modern Toplumda Yaş ve Yaşlı Ayrımcılığı Şekilleri	329
A. Yaşlıya Önyargılı Yaklaşım	329
B. Yaşlı Ayrımcılığı Şekilleri	332
C. Yaşlı Ayrımcılığı Nedenleri	338
Modern Toplumda Yaş ve Yaşlı Ayrımcılığının Kurumsallaşması	341
Modern Toplumda Yaş ve Yaşlı Ayrımcılığının Önlenmesi	347
Modern Toplumda Yaşlıya Şiddet ve Yaşlı İstismarı	351
Yaşlıya Yönelik Şiddet, İhmal ve İstismar	351
Yaşlıya Yönelik Şiddet ve İstismarın Önlenmesi	356
A. Yaşlıya Şiddeti Önlemede Toplumsal Değerler	356
B. Yaşlıya Şiddeti Önlemede Kurumsal Uygulamalar	360

10. BÖLÜM

YAŞLILIK VE AHLAK

Modern Toplumda Yaş ve Yaşlılık Algısının Değişimi	365
Yaş Algısında Değişim	365
Yaşlılık Algısında Değişim	367
Modern Toplumda Ahlaki ve Toplumsal Değerler	371
Toplumsal Değerler	371
Ahlaki Değerler	376
Yaşlılıkta Kişilik ve Ahlak	378
Yaşlılıkta Ahlaki Olgunluk	378
Yaşlılıkta Kişilik ve Ahlak Gelişimi	383

11. BÖLÜM YAŞLILIK VE DİN

Modern Toplumda Din ve Yaşlılar	391
Geleneksel Toplumda ve Modern Toplumda Din	395
Yaşlılar ve Bireysel Din-Toplumsal Din	398
A. Bireysel Din ve Toplumsal Din	398
B. Bireysel Dindarlık ve Toplumsal Dindarlık	401
Yaşlılar ve Normatif Din-Popüler Din.....	407
A. Normatif Din ve Popüler Din.....	407
B. Normatif Dindarlık ve Popüler Dindarlık	410
Yaşlılar ve İç Kaynaklı-Dış Kaynaklı Dindarlık.....	417
Hayatın Anlamı ve Ölüm	422
Yaşlılar ve Hayatın Anlamı.....	422
Yaşlılar ve Ölüm.....	426
A. Geleneksel Toplumda ve Modern Toplumda Ölüm	426
B. Modern Toplumda Yaşlılar ve Ölüm Korkusu.....	432
C. Modern Toplumda Yaşlılar ve Yas Süreci.....	437
Yaşlı İntiharı.....	440
ÖNERİLER	445
EK	447
KAYNAKÇA	477
A. Kitaplar	477
B. Makaleler ve Kitap Bölümleri	479
C. Sunum, Bildiri, Rapor, Proje ve Araştırmalar	492
D. Tezler	500
E. İnternet.....	501

KISALTMALAR

AAK: Aile Araştırma Kurumu

AB: Avrupa Birlięi

ABD: Anabilim Dalı / Amerika Birleřik Devletleri

ADNKS: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

a.g.e: Adı geçen eser

ASAGEM: Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel M¼d¼rl¼ę¼

B (Ch / P): B¼l¼m

Bak: Bakınız

BD: Bilim Dalı

BM: Birleřmiř Milletler

C (Vol / V): Cilt (Sayı)

ev (Trans): Çeviren

.n: evirenin notu

ev. Ed: Çeviri Edit¼r¼

D: Dergi(si)

Der: Derleyen

DİE: Devlet İstatistik Enstit¼s¼

DPT: Devlet Planlama Teřkilatı

DSÖ: D¼nya Sağlık Örg¼t¼

Ed: Edit¼r

E.T (Acc): Erişim Tarihi

F: Fak¼lte(si)

GEBAM: Hacettepe Ü. Geriatrik Bilimler Araştırma ve Uygulama Merkezi

GEROATLAS: 1. T¼rkiye Gerontoloji Atlası

H¼KSAM: Hacettepe Ü. Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi

İBB: İstanbul B¼y¼křehir Belediyesi

İTGE: İsmail Tufan Gerontoloji Enstit¼s¼

K: Kitabevi / Kitapçılık

S (Num / N): Sayı

s (p / pp): Sayfa

SBE: Sosyal Bilimler Enstit¼s¼

SHÇEK: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu

TİYAM: Türkiye İleri Yaşlılık Araştırma Merkezi

TNSA: Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması

TÜİK: Türkiye Ulusal İstatistik Kurumu

TURYAK: Türkiye Yaşlılık Konseyi Derneği

Ü: Üniversite(si)

Vb: Ve benzeri

Vd: Ve diğerleri

YAŞAM: Ankara Ü. Yaşlılık Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

Y: Yayınevi / Yayıncılık / Yayınları

Y. Lisans: Yüksek Lisans

60+: 60 yaş ve üzeri yaşta kişiler (65+, 85+, 90+, vb.) / 60-69 yaş arası

&: Ve

GİRİŞ

Bu kitapta yaşlılar ve sorunları toplumsal ve kültürel açıdan gündeme getirilmektedir. Modernleşme sürecinde toplumumuzdaki değişimlerin yaşlılık ve yaşlanma sürecine etkisi, yaşlılıktaki yapısal değişim ve yaşlılık kurumsallaşması üzerinde durulmaktadır. Toplumumuzdaki özellikle yaşlılara yönelik kurumsallaşma ihtiyacı da sosyolojik açıdan ele alınmaktadır. Kitabımız üç temel bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde bu çalışmada kullanılan kavram ve sınıflandırmalara, ikinci bölümde yaşlılık teorilerine değinilmektedir. Üçüncü bölümde de temel toplumsal kurumlar açısından yaşlılık konusu detaylı bir şekilde incelenmektedir.

Yaşlılık konusundaki kavramlar ve teoriler ele alınırken çok yönlü bir yaklaşım tercih edilmiştir. Genel bütünlük sağlanması için yaşlılık teorilerinde *Birinci, İkinci ve Üçüncü Kuşak Teoriler* şeklinde bir sınıflandırma kullanılmış; *Yetişkinlik Teorileri'ne* de ayrıca değinilmiştir. Yaşlılık sosyolojisinde yaşlılık ve yaşlanma konusundaki literatürde öne çıkan kavram, görüş ve eleştiriler gündeme getirilmiştir.

Genellikle kendi kültürümüz, toplumsal yapımız ve kurumlarımız açısından değerlendirme yapılmış; ancak gerektiğinde farklı kültürlerden de örnekler verilmiştir. Yaşlılıkta yaşam kalitesinin artırılması, bilinçli ve aktif yaşlanma, hayat boyu öğrenme, yaşlı hizmetleri ve evde bakım hizmetleri gibi çözüm önerileri ele alınmıştır. Yine de henüz *yaşlı toplum* kavramına, literatürde de gündelik hayatta da pek aşına olunmadığı söylenebilir. Fakat günümüzde yaşlı nüfuslu toplumlardaki problemler gelecekte kendi toplumumuzda da yaşanabilir. Bu nedenle muhtemel problemlerin öngörülebilmesi, mevcut durumun ortaya koyulması ve bu problemlerin çözümü için yaşlılık kurumsallaşmasıyla ilgili çalışmaların detaylandırılması ihtiyacı ortadadır.

Modernleşme sürecinde dünyadaki genel değişimle birlikte, toplumumuzda da pek çok açıdan toplumsal değişim görülmektedir. Günümüzde bir taraftan geleneksel ve modern ayrımı yapılmakta; diğer taraftan hem kurumsallaşma hem de toplumsal kurumlardaki değişim sürmektedir. Bilim, teknoloji, sağlık ve ekonomideki gelişmelerin de hayatımızı oldukça etkilediğini söyleyebiliriz.

Toplumumuzdaki herkes gibi yaşlılar da bu toplumsal değişimlerden etkilenmektedir. Ayrıca hem dünyada hem ülkemizde toplumsal yaşlanma ve ortalama yaşam beklentisi artmaktadır. Bu nedenle yaşlılarımızın sorunlarına, beklentilerine ve çözüm önerilerine yönelik çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu çalışmada yaşlılıkla ilgili temel kavramlara, sınıflandırmalara ve *Psikososyal yaşlılık teorilerine* değinilmektedir. Yaşlılık ve yaşlanma süreçleri temel toplumsal kurumlar açısından ele alınmaktadır.

Toplumsal yapı açısından toplumsal kurumların önemi bilinmektedir. Genellikle *aile, eğitim, sağlık, ekonomi, siyaset, serbest zaman, ahlak, hukuk ve din* temel toplumsal kurumlar sayılmaktadır. Bu çalışmada yaşlılarımızın sorunları özellikle toplumsal kurumlardaki öncelikli bulunan alanlarla sınırlandırılmaktadır. Ayrıca yaşlılarımızın sorunları ve toplumsal kurumlardan beklentileri üzerinde durulmuş, “Yaşlılar için neler yapılabilir ve yaşlı hizmetleri nasıl geliştirilebilir?” sorularına cevap aranmıştır.

Modernleşme sürecinde yaşlılarımızın ailedeki ve toplumdaki konumu, karşılaştıkları sorunlar ve bunlarla başetme şekilleri, yaşlılıkla ilgili toplumsal değerler bu çalışmada dikkate alınmıştır. Dolayısıyla bu süreçte toplumumuzda **ailedeki** değişim *kuşaklar arası ilişkiler ve toplumsal cinsiyet* açısından ele alınmaktadır. Yaşam koşulları ve yaşam kalitesi açısından genelde yaşlılarımızın özelde yaşlı kadınların dezavantajlı oldukları anlaşılmaktadır. Ancak avantajlı yaşlılarımız da mevcuttur. Bu çalışmada yaşlı kadınların ve yaşlı erkeklerin ailedeki ve toplumdaki yeri konusuna da değinilmektedir. Öte yandan modern dönemde dikkat çeken *yaş ayrımcılığı ve yaşlılık ayrımcılığı, yaşlanma karşıtlığı* gibi sorunlar da gündeme getirilmektedir.

Eğitim kurumu açısından toplumsallaşmanın önemi ortadadır. Dolayısıyla bu çalışmada yaşlıları yakından ilgilendiren *yetişkin toplumsallaşması, yaşlılık toplumsallaşması, yeniden toplumsallaşma, tersine toplumsallaşma ve dini toplumsallaşma* üzerinde durulmaktadır. *Hayat boyu öğrenme yaklaşımının* toplumumuzda hem gençler hem yaşlılar için faydalı olabileceği vurgulanmakta, bazı ülkelerdeki yetişkin üniversitelerinden bahsedilmektedir. Zaten günümüzde bilgiye ulaşma ve bilgi paylaşımı kolaylaşmıştır. Bu nedenle yaşlıların da eğitim etkinliklerinden yararlanması sağlanabilir ve yaşlı eğitimine yönelik çalışmalar yapılabilir.

Diğer bir toplumsal kurum olan **serbest zaman** ise modern toplumun ürünüdür denebilir. Bu çalışmada *zaman ve serbest zaman* ayrımı, toplumumuzdaki yaşlılar açısından ele alınmaktadır. Aslında zaman ve serbest zaman bilinci, serbest zamanı değerlendirme ve *serbest zaman etkinliklerine katılım*, hem yaşlılar hem toplumdaki diğer kişiler açısından önemlidir. Çünkü serbest zamanı değerlendirme şekli veya bu zamanın değerlendirilmemesi yaşlılarımızın hayatını oldukça etkilemektedir. İnsanın serbest zamanı değerlendirmesi psikolojik ve sosyal açıdan olumlu, değerlendirmemesi ise olumsuz sonuçlara neden olabilmektedir. Yaşlılarımızın bu konuda bilinçlendirilmesi ve kendilerine serbest zamanı değerlendirme imkanları sunulması, yaşlılığın daha aktif geçirilmesini sağlayabilir. Bu nedenle yaşlıların serbest zaman etkinliklerine de kısaca değinilmektedir.

Yaşlılık denince ilk akla gelen ve yaşlılarımızın yaşam kalitesini önemli ölçüde etkileyen **sağlık** konuları ve bu alandaki sorunlar da burada toplumsal açıdan ele alınmaktadır. Dolayısıyla *sağlıklı ve başarılı yaşlanma, iyi ve aktif yaşlanma, sağlık ve maneviyat* konularından bahsedilmektedir. Tıpta kurumsallaşma ve uzmanlaşma sürmektedir. Modern dönemde bilim, teknoloji ve tıptaki gelişmelerin toplumsal alanı oldukça etkilediği ortadadır. Yaşam süresinin uzaması ve ortalama yaşam beklentisinin artması nedeniyle de *yaşlı sağlığı ve yaşlı hizmetleri* çalışmaları önem kazanmaktadır. Bununla birlikte ülkemizdeki çalışmalar sınırlı olduğundan, farklı ülkelerdeki uygulamalara da bu bölümde kısmen yer verilmiştir.

Modernleşme sürecinde ekonomi alanındaki gelişmeler herkesi etkilemektedir. Toplumumuzda yaşlı nüfusun artmasıyla birlikte, **ekonomi** kurumu daha çok önem kazanabilir. Çalışmamızda yaşlıların ekonomik sorunlarından ve *yaşlı yoksulluğundan* genel olarak bahsedilmektedir. Bu bağlamda yaşlılık ve bakım sigortası, *emeklilik, yaşam kalitesi ve yaşam memnuniyeti* konularına değinilmektedir. Yaşlılarımızı yakından ilgilendiren *ekonomik, toplumsal, kültürel ve dini sermaye* üzerinde durulmaktadır. *İnsan sermayesinin* sadece yaşlılığı değil, tüm yaşamı hatta tüm toplumu kapsadığı ve etkilediği anlaşılmaktadır. Yaşlıların çevrelerindeki insanlarla ilişkileri de sosyal destek, sosyal ilişkiler, *sosyal dışlanma ve sosyal bütünleşme* açılarından ele alınmaktadır. Öte yandan toplumumuzdaki yaşlı yoksulluğu azalır, yaşlılarımızın yaşam kalitesinin ve yaşam memnuniyetinin artması beklenebilir. Çünkü ekonomi kurumunun yaşlılarımızın hayatını -diğer kurumlara göre çok daha fazla- etkilediği görülmektedir.

Modern toplumda **siyaset** kurumu da ekonomi gibi oldukça önemli bir kurumdur. Bu alandaki gelişmeler de yaşlıların toplumdaki konumu ve otorite açısından ele alınmıştır. Toplumumuzdaki nüfus yaşlanması nedeniyle *yaşlı seçmen* sayısında artış beklenmektedir. Dolayısıyla toplumsal yapımıza uygun *yaşlılık politikası* geliştirilebilir; yaşlıların siyasal katılımı ve tercihleri de bu politikalara yön verebilir. *Yaşlı bakımı* konusuna ise aile içi ilişkiler, değerler, *evde bakım ve kurum bakımı* açısından değinilmektedir. *Yaşlı hizmetlerinin yetersizliği* üzerinde durularak bu konuda dünyadaki çeşitli uygulamalara yer verilmekte ve karşılaştırma yapma imkanı sunulmaktadır.

Hukuk insanlar ve toplumlar arasındaki sorunların çözümünde başvurulan bir kurumdur, yasalar da insanca yaşamamızı kolaylaştırır. Bu çalışmada yaşlıların hem insan haklarından hem *yaşlı haklarından* yararlanmasının önemine değinilmekte ve bu konuda bazı örnekler verilmektedir. Ayrıca bazı yaşlılar dezavantajlı gruplara sağlanan imkanlardan da yararlanabilir. Modern toplumda yaşlılık hukuku çalışmaları yapılmakta ancak *yaş ayrımcılığı ve yaşlılık ayrımcılığı* da dikkat çekmektedir. Malesef ki bazı yaşlılarımız toplumda kötü muameleye maruz kala-

bilmektedir. Bu nedenle çalışmamızda yaşlılara yönelik *şiddet, ihmâl, suistimal ve istismar* konularında toplumsal farkındalık oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Diğer taraftan yaşlılık kurumsallaşması ahlak açısından da ele alınmıştır. **Ahlak** kurumu insanların yaşamında yüzyıllardır önemini korumaktadır. Özellikle toplumda yaşlılığa bakış, yaşlılıkla ilgili *değerler ve kalıpyargılar*, yaşlılıkta ahlaki olgunluk konuları yaşlılarımızı doğrudan ilgilendirmektedir. Ahlak kurumunun hem bireysel hem toplumsal yönü bulunmakta; yaşlılıkta da ahlak gelişiminin sürdüğü anlaşılmaktadır. Bu nedenle *yaşlılıkta ahlak gelişimi ve kişisel gelişim* konusuna da değinilmiştir. Modern toplumda ahlak ve ahlaki değerler konusundaki tartışmalar ise yaşlıları da ilgilendirmekle birlikte, bu çalışmanın sınırlarını aşmaktadır.

Günümüzde **din** kurumu da yaşlılık kurumsallaşmasının bir parçasıdır. Din de yüzyıllar boyunca var olan bir kurum ve toplumsal gerçekliktir. *Klasik Modernleşme Tezi'nin* aksine, modern kabul edilen ülkelerde ve ülkemizde din kurumu varlığını sürdürmektedir. Modernleşme sürecindeki değişimler din toplum ilişkisini de etkilemektedir. Öte yandan birey ve toplum arasında karşılıklı ve sürekli etkileşim vardır. Yaşlılar açısından ise dinin hem bireysel hem toplumsal yönü önem kazanmaktadır. Bu nedenle çalışmamızda yaşlılık ve din konusuna da değinilmektedir. *Bireysel ve toplumsal dindarlık, normatif ve popüler dindarlık, iç kaynaklı ve dış kaynaklı dindarlık* şekilleri üzerinde durulmaktadır.

Aslında yaşlılıkla ilgili *toplumsal, kültürel ve dini değerler* toplumumuzdaki yaşlıların hayatını ve toplumsal konumunu etkilemektedir. Ayrıca yaşlılıkta dine ve maneviyata yönelme veya *yaşlı dindarlığı* görülebilir. Yaşlılarımız arasında hem geleneksel ve popüler dindarlık uygulamaları yaygındır hem de bireysel dindarlık belirgindir. Öte yandan yaşlılar hayatı ve ölümü sorgulamakta, bazen de yaşlılara yönelik manevi sosyal hizmetlere ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla *hayatın anlamı ve ölüm* konusuna da burada ayrıca değinilmektedir.

Kısacası toplumumuzdaki yaşlılık, yaşlanma ve yaşlı sorunları bu çalışmada sosyolojik ve kurumsal bakışla ele alınmakta; bütünsel, seçici, açıklayıcı ve çok yönlü yaklaşım sergilenmektedir. Temel toplumsal kurumlarla ilgili olarak üzerinde durulan bu konuların yaşlılarımız açısından öncelikli olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla bu çalışma toplumsal kurumların yaşlılarla ilgili alanlarını ve modernleşme sürecinde bu kurumlardaki değişimleri kapsamaktadır.

Tarihsel ve antropolojik açıdan yaşlılık ve yaşlılarımızın toplumdaki yeri konusu ise çalışmamıza dahil edilmemiştir. Bu çalışma ülkemizdeki yaşlılıkla ilgili toplumsal araştırmalara başlangıç niteliğinde sayılabilir. Oysa bu alanda disiplinler arası, çok yönlü ve daha detaylı araştırmalara ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır. Yine de çalışmamızın hem günümüz yaşlıları hem bugünün gençleri yarının yaşlıları hem de tüm toplum için faydalı olması ümit edilmektedir.

1. BÖLÜM

KAVRAMLAR VE SINIFLANDIRMALAR

MODERN TOPLUM & GELENEKSEL TOPLUM

MODERNLEŞME

Modernleşme modern kabul edilen toplumlar yönünde gerçekleşen sosyal değişim sürecidir (Arslantürk ve Amman, 2011: 422). Batı toplumlarındaki yapı, kurum, değer ve sistemlere sahip olmak için yapılan tüm düzenlemeleri göstermektedir. *Siyasal, ekonomik, sosyal, dini ve kültürel modernleşme* şekillerinden bahsedilebilir. *Modernlik* genelde bir uygarlığın en son dönemde geliştirdiği; özelle Batı uygarlığında Rönesans ve Aydınlanma sonrası kültürel değerlerle ortaya çıkan yaşam tarzını ifade etmektedir. *Modernizm* ise Aydınlanma çağı ile gelen zihinsel dönüşümü, insan merkezci dünya görüşünü, ideoloji ve yaşam biçimini savunmaktır [Coşkun, 2011: 452-468 (Demir ve Acar, 1997: 159-160, 184)].¹

Aydınlanma düşüncesinde akıl ve bilimsel bilgi, evrensel değerler ve rasyonel ahlak ilkeleri önemsenir (Thomas ve Walsh, 2012: 492-503, 513, 520-525). Modernleşme ile daha çok Batı dışı toplumlarda yaşanan Batılılaşma ve farklı modernlikler, modernlik ile de Avrupa merkezli değişim anlatılmaktadır. Modernleşme sürecinde *sanayileşme, kentleşme, sekülerleşme, rasyonelleşme, bürokratikleşme, demokratikleşme ve bireyselleşme* görülmektedir (Akgül, 2012: 183-189, 196-198, 206-209).

Postmodernlik kitle iletişim ve ulaşımındaki değişimlerin, küreselleşme sürecinin doğurduğu düşünce ve hayat tarzıdır. *Postmodernizm* ise pek çok alanda ve sosyal hayatta modernizmi eleştiren ve sorgulayan anlayıştır. Postmodernizm ile

1 Not: Bu kitapta çeşitli yazarlara yapılan göndermelerde ve alıntılarda, parantezlerdeki yazar adları alfabetik sıraya göre sıralanmıştır. Ayrıca Bak. (Bakınız) şeklinde verilen ek bilgilerde de, kitabımızın o konuyla ilgili daha detaylı açıklama yapılan bölümlerine yönlendirme yapılmakta ve böylece okuyucuya kolaylık sağlanması hedeflenmektedir.

büyük anlatıların felsefi eleştirisi ve postmodernite ile postmodern sosyal ortam ifade edilmektedir [Coşkun, 2011: 452-468; 2012: 175-180 (Demir ve Acar, 1997: 159-160, 184; Turner, 2002: 27-38)].²

Öte yandan *geleneksel düzenin, modern dönemin ve postmodern dönemin* kendine has özellikleri vardır. Eğitimde, bilimde ve siyasette din etkisi; gelenek karşıtlığı, Batılılaşma ve ulus devlet; internet, geleneğe yeniden yönelme ve maneviyat arayışı, vb. özellikler bunlar arasındadır. Ayrıca dine bakışı yönlendiren *geleneksel, modern ve postmodern ilkelerden* bahsedilebilir; ki bunlar arasında da dinin işlevleri ve sekülerleşme en bilinenleridir (R. Şentürk, 2004: 32-39).

Günümüzde *geleneksel toplum, modern toplum, postmodern toplum ve geçiş toplumu* ayrımı kullanılmaktadır. Bu toplum şekillerinin her birinde bazı özellikler belirgindir. Örneğin bazı toplumlarda din genelde ahlak ve kültürün koruyucusudur; bazılarında sanayileşme, kentleşme ve sekülerleşme görülür; bazılarında da ileri sanayi ve teknoloji, hızlı toplumsal değişim, küreselleşme ve kültürel çoğulculuk dikkat çeker. Genelde *geleneksel toplumun* dini değerler; *modern toplumun* bireyci, akılcı ve seküler yapı; *postmodern toplumun* görecelik, bilgi ve hoşgörü merkezinde şekillendiği söylenebilir (Coşkun, 2011: 452-468; 2012: 175-180; Engin, 2004: 20-21, 44-45; Günay, 2006: 394-400, 405-410).

Modernleşme gelenekten moderne doğru toplumsal değişimi gösteren ilerlemeci bir süreç sayılır, bilimsel ve teknolojik gelişmeler önemsenir. Modern yaşam tarzı aile hayatında ve davranış modellerinde bazı değişimleri beraberinde getirmektedir. *Postmodern yaklaşımda* ise ilerleme görüşü ve modernlik sorgulanmaktadır. *Avrupa merkezci yaklaşımın*, 1. ve 2. Dünya savaşlarının eleştirilmesi buna örnektir. Ayrıca modern bilimsel yöntem dışındaki bilgi kaynakları, anlam ve metin sorgulamaları gibi alternatif görüşler de gündeme getirilmektedir (Akgül, 2012: 183-189, 196-198, 206-209).

Bu durumda geleneksel toplumdaki ayrılmayla modernliğin, modernlikten ayrılmayla postmodernliğin ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla sanayi toplumunda normatif, akılcı ve seküler kültür; sanayi sonrası toplumda ise tüketicilik ve çoğulculuk belirgindir. Ancak postmodernliğin modernlikle birlikte sürdüğü de söylenebilir. Çünkü modern sonrası kültürel değişim ve farklılaşma sürmekte hatta tüketim toplumu giderek küreselleşmektedir.

2 Aktaran: Ali Coşkun, 'Toplum Sınıflandırmaları ve Büyük Anlatılar', 2011, s.448-482 [Zeki Arslantürk ve M. Tayfun Amman, *Sosyoloji: Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler*, 2011, İstanbul, B.4, s.452-468 (Ömer Demir ve Mustafa Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, 1997, Ankara, s.159-160, 184; Bryan S. Turner, *Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalleşme*, Çev. İbrahim Kapaklıkaya, 2002, İstanbul, s.27-38)].

Klasik sosyolojide modernliğin içeriği ve modernleşme süreçleri açıklanmaya çalışılmıştır. Karl Marx, Emile Durkheim ve Max Weber'in *Modernleşme (Modernlik) teorileri* bu konuda en bilinen çalışmalardır. Postmodern dünyada ise yapı, kültür, beden ve doğa açısından değişimler önemsenmektedir. Öyle ki nüfus yaşlanması, yaşlanmayla mücadele, kültürün ve bedenin önemsenmesi, eşya fetişizmi ve doğanın tamamen kontrol edilememesi gibi konular öne çıkmaktadır (Thomas ve Walsh, 2012: 492-503, 513, 520-525).

Toplumumuzda ise kendine özgü modernlik şekli geliştiğini söyleyebiliriz (Amman, 2010: 1-4, 17-23). Zaten günümüzde tek modernlik şekli yerine, *çoklu modernliklerden* bahsedilmektedir. Bu konuda ABD ve Avrupa modernleşmesi farkı; Avrupada İngiliz, İskoç, Fransız modernleşmesi farkı; Batı dışı toplumlarda da Rus, Japon, Hint, Türk modernleşmesi farkı gibi örnekler sıralanabilir. Günümüzde *Klasik Modernleşme Teorisi'ne* meydan okunmakta; yeni kimlikler ve yeni dini yapılanmalar görülmektedir (Örneğin çevrecilik, İslam ve yenilikçilik, vb. konular bunlardan bazılarıdır.). Kısacası toplumsal koşullara göre çok çeşitli modernliklerin ortaya çıktığı söylenebilir; ki Avrupa dışı modernlikler bunun en bilinen örneğidir.

Ayrıca bir yandan modernliğin ölçütleri belirlenmeye çalışılırken ve modernlik indeksleri hazırlanırken, diğer yandan Sosyoloji ve Antropoloji araştırmalarında yeni yaklaşımlar geliştirilmektedir. Fakat modernleşmeyle birlikte bazı küresel sorunlar da gündemdedir (Akgül, 2012: 183-189, 196-198, 206-209; Davie, 2006: 244-248). Yani modernleşme veya modernlik artık ciddi anlamda sorgulanmaktadır. Örneğin A. Giddens (1984) gelişmiş toplumlarda değişimin çok hızlı olduğunu, modernliğin önce geleneği yok ettiğini, sonra yeniden yapılandırıldığını ve artık *yüksek modernliğe* geçildiğini vurgular (Wallace ve Wolf, 2004: 214-217, 221).³

Modern dünyada farklılaşmanın ve sekülerleşmenin sürdüğünü de söyleyebiliriz (Furseth ve Repstad, 2011: 156-157; Hefner, 2012: 269-271). Ancak artık modernleşme ve sekülerleşme tartışmaları bir yana bırakılmıştır. Çünkü -varsayılanın aksine- sekülerleşme modernleşmenin kaçınılmaz bir sonucu değildir. Öyle ki geleneksel toplumların yanında, modern toplumlarda da büyük dini topluluklar varlığını sürdürmektedir.

Öte yandan modern *çoğulculuk* da sekülerleştirici yönde veya tam tersi yönde etkili olabilir, modern toplumlarda *dini çoğulculuk* görülebilir. Hatta artık sekü-

3 Aktaran: Ruth A. Wallace ve Alison Wolf, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, Çev. L. Elburuz ve M. R. Ayas, 2004, İzmir, s.214-217, 221 (Anthony Giddens, *The Constitution of Society: Outline of The Theory of Structuration*, 1984, Cambridge, pp.xxı-xxıı, 83, 185, 227, 237; A. Giddens, *Modernity and Self-Identity: Self and Society in The Late Modern Age*, 1991, Cambridge, p.1, 22).

lerleşmenin gerilemesinden de bahsedilmektedir. Çünkü hem dünyadaki küresel gelişmeler dikkat çekmekte hem dinlerin toplumsal ve siyasal etkisi sürmektedir. Ayrıca dini inanç ve uygulamaların “geleneksel” biçimleri modern dünyada da varlığını sürdürmekte veya yeni dini inançlar ortaya çıkmaktadır (Berger, 2006: 288-297, 303-305; Smith ve Woodberry, 2006: 215-216, 233; Turner, 2015: 201-205, 210, 215-216).

Günümüzde *Klasik Sekülerleşme Teorisi* eleştirilmekte, *Aşırı Sekülerleşme Teorisi* ve *İlmli Sekülerleşme Teorisi* ayrımı yapılmaktadır. Çünkü modern öncesi dünyada da çeşitli dini inanç ve uygulamalar bir aradadır (Furseth ve Repstad, 2011: 157, 163-171; Turner, 2015: 201). Üstelik bazı modern toplumlarda dini çoğulculuk görülmekte; dini inanç ve bağlılıklar, dini katılım ve organizasyonlar önemsenmektedir. Yaşlanmanın dini katılımı arttırması ve hayatın anlamını üst düzeyde sorgulama gibi konular da gündemdedir. Kısacası *toplum ve din* arasındaki etkileşimin karşılıklı olduğu anlaşılmaktadır (Engin, 2004: 44-45). Yine modern toplumda *din ile toplumsal yapı* arasındaki ilişki ve etkileşim de karşılıklıdır. Dolayısıyla dinin toplumsal ve sosyolojik önemini koruduğundan da bahsedilebilir (Northcott, 2010: 265, 271, 289).

Yani toplumsal hayatta dinin varlığını sürdürdüğü ortadadır. Sekülerleşmenin zorunlu veya evrensel bir süreç olmadığı ve toplumda herkesi kapsadığı hatta farklı şekillerde görülebileceği de bilinmektedir. M. T. Amman (2010) Türkiye'nin hızla sekülerleştiğini, ailede açık ve örtük sekülerleşme görüldüğünü öne sürmektedir. *Açık sekülerleşme* inançlar, değerler ve tutumlar yani zihniyet boyutunda değişim göstererek dini hassasiyetin kalmamasını veya azalmasını; *örtük sekülerleşme* ise inanç, ibadet ve sembol boyutlarıyla dini hassasiyeti daha fazla olanların gündelik hayatlarındaki sekülerleşmeyi göstermektedir. Bu konuda ailedeki sekülerleşme açısından toplumumuzdaki eş seçimi, evlilik öncesi süreç, nikah töreni ve ailede çocuğa isim koyma tercihleri gibi örnekler verilebilir (Amman, 2010: 1-4, 8-13, 17-23).

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, modern toplumda da din toplumsal hayatı etkilemekte ve toplumsal farklılaşma sürmektedir. Dini inançların aile ilişkilerini ve siyasi bağlılıkları etkilemesi, toplumsal ve dini sermaye, dini söylemlerde yeniden yapılanma gibi durumlar buna örnek gösterilebilir (Hefner, 2012: 269-271; Sherkat ve Ellison, 2006: 251-258).

Çünkü din bireylere *ontolojik güven duygusu* -yani dünyanın anlamlı, düzenli ve tutarlı olduğu anlayışı- kazandırmaktadır. Ayrıca dinin pek çok toplumsal işlevi vardır. Bunlar arasında duygusal ihtiyaçları karşılama, hayata ve dünyaya anlam katma, güvenlik duygusu ve kimlik kazandırma, davranış şekilleri önerme gibi